

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. Бекетова

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять
з дисципліни

РОЗСЛІДУВАННЯ, ОБЛІК І АНАЛІЗ
НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ
ЗАХВОРЮВАНЬ ТА АВАРІЙ

*(для студентів 4 курсу денної форми навчання
напряму підготовки 6.170202 – Охорона праці)*

Харків
ХНУМГ
2015

Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Розслідування, облік і аналіз нещасних випадків, професійних захворювань та аварій» (для студентів 4 курсу денної форми навчання напряму підготовки 6.170202 – Охорона праці) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад.: О. В. Третьяков, І. О. Ткаченко. – Харків : ХНУМГ, 2015. – 39 с.

Укладачі: к.т.н., доц. О. В. Третьяков
к.т.н., ст. викл. І. О. Ткаченко

Рецензент: к.т.н., доц. В. І. Заїченко

Рекомендовано кафедрою «Охорони праці та безпеки життєдіяльності»,
протокол № 3 від 10.09.2014 р.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Розслідування, облік і аналіз нещасних випадків, професійних захворювань та аварій – нормативна дисципліна циклу професійної та практичної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр галузі знань 1702 – Цивільна безпека, напряму підготовки 6.170202 – Охорона праці у відповідності з Галузевим стандартом вищої освіти України, затвердженим і введеним в дію Наказом Міністра освіти і науки України № 320 від 10.04.2009 р. Ця дисципліна вивчається з метою формування у майбутніх фахівців з базовою вищою освітою необхідного в їхній подальшій професійній діяльності рівня знань та умінь з правових, організаційно-технічних, соціально-економічних та психологічних питань розслідування, облік і аналіз нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, визначеного відповідними державними нормативно-правовими та нормативно-технічними актами, а також активної позиції щодо практичної реалізації принципу пріоритетності охорони життя та здоров'я працівників по відношенню до результатів виробничої діяльності.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

Знати:

- законодавчу та нормативну основу розслідування, облік і аналіз нещасних випадків, професійних захворювань та аварій в Україні;
- класифікацію нещасних випадків;
- порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві та виявлення їх причин;
- розслідування невиробничого та побутового травматизму;
- розслідування нещасних випадків комісією підприємства;
- спеціальне розслідування нещасних випадків та аварій;
- роботу державних санітарно-епідеміологічних служб та лікувально-профілактичних закладів при розслідуванні, аналізі та обліку професійних захворювань;
- спеціалізовані лікувально-профілактичні заклади, що уповноважені визначати професійний характер захворювання;
- порядок розслідування хронічних професійних захворювань;
- методи виявлення причин виробничого травматизму і професійних захворювань;
- порядок облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій;
- методи аналізу нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- роль і значення розслідування нещасних випадків та професійних захворювань у їхній профілактиці;
- державні органи та організації, що займаються статистичним обліком травматизму, професійних захворювань та аварій;
- досвід провідних країн світу з розслідування, облік і аналіз нещасних випадків, професійних захворювань та аварій.

Вміти:

- визначати фактори виробничого середовища і трудового процесу, що зобумовлюють нещасні випадки, професійні захворювання та аварії;
- оцінювати травмонебезпечність робочих місць;
- аналізувати нещасні випадки, профзахворювання та аварійні обстановки (ситуації);
- вивчати та аналізувати на основі діючих методів випадки виробничого травматизму, професійних і виробничо-обумовлених захворювань;
- вивчати та аналізувати причини нещасних випадків, профзахворювань та аварій на виробництві;
- розробляти пропозиції щодо профілактики аварійності, профзахворювань та виробничого травматизму;
- аналізувати ефективність упроваджуваних заходів щодо запобігання аварійності, профзахворювань та виробничого травматизму;
- організувати проведення контролю за додержанням чинних нормативно-правових актів з охорони праці, стандартів безпеки праці у процесі виробництва;
- організувати проведення експертної оцінки стану безпеки промислового виробництва, технологій та об'єктів підвищеної небезпеки;
- визначити уповноважені організації у сфері проведення огляду, випробування та експертного обстеження (технічного діагностування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки;
- контролювати розробку планів локалізації і ліквідації аварій;
- організувати проведення розслідування нещасних випадків, аварій та професійних захворювань;
- на основі аналізу результатів власних спостережень за наслідками нещасного випадку або аварії, користуючись чинними положеннями законодавства визначити факт випадку чи аварії;
- обстежити місце нещасного випадку, одержати пояснення потерпілого, якщо це можливо, опитати свідків нещасного випадку та причетних до нього осіб;
- визначити відповідність умов праці та її безпеки вимогам законодавства про охорону праці;
- очолити роботу комісії з розслідування нещасного випадку, користуючись чинними нормативами складати акти про нещасний випадок на виробництві;
- у складі комісії зі спеціального розслідування нещасного випадку, користуючись чинними нормативами розробити заходи щодо запобігання нещасним випадкам;
- у складі комісії з розслідування випадків хронічних професійних захворювань і отруень, користуючись чинними положеннями оформляти матеріали розслідування випадків хронічних професійних захворювань і отруень;
- складати матеріали оперативного контролю та аналізу травматизму.

Від рівня і глибини засвоєння студентами цього курсу у значній мірі залежить рівень фахової підготовки бакалавр за напрямом підготовки 6.170202 "Охорона праці".

Модуль 1.
Розслідування нещасних випадків на виробництві
та в побуті

Практичне заняття № 1
Законодавча та нормативна база України з розслідування нещасних
випадків на виробництві та в побуті

Мета заняття: ознайомлення із основними положеннями законодавчої та нормативної бази України з розслідування нещасних випадків на виробництві та в побуті.

Законом України «Про охорону праці» передбачено:

Стаття 22. Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій

Роботодавець повинен організувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок.

За підсумками розслідування нещасного випадку, професійного захворювання або аварії роботодавець складає акт за встановленою формою, один примірник якого він зобов'язаний видати потерпілому або іншій заінтересованій особі не пізніше трьох днів з моменту закінчення розслідування.

У разі відмови роботодавця скласти акт про нещасний випадок чи незгоди потерпілого з його змістом питання вирішуються посадовою особою органу державного нагляду за охороною праці, рішення якої є обов'язковим для роботодавця.

Рішення посадової особи органу державного нагляду за охороною праці може бути оскаржене у судовому порядку.

Стаття 13. Управління охороною праці та обов'язки роботодавця

Роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці.

З цією метою роботодавець забезпечує функціонування системи управління охороною праці, а саме:

забезпечує усунення причин, що призводять до нещасних випадків, професійних захворювань, та здійснення профілактичних заходів, визначених комісіями за підсумками розслідування цих причин;

організовує проведення аудиту охорони праці, лабораторних досліджень умов праці, оцінку технічного стану виробничого обладнання та устаткування, атестацій робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці в порядку і строки, що визначаються законодавством, та за їх підсумками вживає заходів до усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я виробничих факторів;

вживає термінових заходів для допомоги потерпілим, залучає за необхідності професійні аварійно-рятувальні формування у разі виникнення на підприємстві аварій та нещасних випадків.

Роботодавець несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог.

Завдання практичного заняття. Керуючись Порядком проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232), визначити повний перелік законодавчих, нормативних та інструктивних документів, які повинні застосовуватися при проведенні розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.

Практичне заняття № 2.

Міжнародний досвід організації розслідування, обліку і аналіз нещасних випадків, професійних захворювань та аварій

Мета заняття: ознайомлення зі світовим досвідом організації і проведення розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.

Завдання практичного заняття. За допомогою сучасних джерел інформації підготувати повідомлення про організацію і проведення розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві у будь-якій провідній країні світу.

Практичне заняття № 3.

Обв'язки та дії роботодавця з організації і проведення звичайного розслідування нещасних випадків на виробництві

Мета заняття: ознайомлення з обов'язками та діями роботодавця з організації і проведення звичайного розслідування нещасних випадків на виробництві.

Завдання практичного заняття. За наданою викладачем ситуаційною задачею, керуючись Порядком проведення розслідування та ведення обліку

нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232):

1. Скласти запит до медично-лікарняного закладу щодо надання висновку про тяжкість травми потерпілого.
2. Скласти повідомлення про нещасний випадок з наведенням адрес спрямування його.
3. Скласти наказ про створення комісії з розслідування нещасного випадку.

Практичне заняття № 4.

Обв'язки та дії комісії з організації і проведення звичайного розслідування нещасних випадків на виробництві

Мета заняття: ознайомлення з обов'язками та діями комісії з організації і проведення звичайного розслідування нещасних випадків на виробництві.

Завдання практичного заняття. За наданими викладачем матеріалами, керуючись Порядком проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232), проаналізувати підготовлені комісією з розслідування нещасного випадку матеріали. Визначити усі недоліки в їх підготовці та усунути їх, шляхом внесення виправлень у текст документів, або викладення їх в іншій редакції.

Практичне заняття № 5.

Порядок визначення пов'язаності нещасного випадку з виробництвом

Мета заняття: ознайомлення з порядком визначення пов'язаності нещасного випадку з виробництвом.

Завдання практичного заняття. За наданими викладачем ситуаційними задачами, керуючись Порядком проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232), встановити чи пов'язаний нещасний випадок з виробництвом, чи ні, навести обґрунтування.

Практичне заняття № 6.

Порядок оформлення актів ф. Н-1, Н-5 при проведенні звичайного розслідування нещасних випадків на виробництві

Мета заняття: ознайомлення з порядком оформлення актів ф. Н-1, Н-5 при проведенні звичайного розслідування нещасних випадків на виробництві.

Завдання практичного заняття. За наданими викладачем матеріалами, керуючись Порядком проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232), оформити акти з розслідування нещасного випадку за формами Н-1 і Н-5.

Практичне заняття № 7.
Обв’язки та дії офіційний осіб з організації і проведення звичайного розслідування нещасних випадків на виробництві

Мета заняття: закріплення усіх обов’язкових дій для осіб, що приймають участь в організації та проведенні звичайного розслідування нещасних випадків на виробництві.

Завдання практичного заняття. Керуючись Порядком проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232), заповнити наведену нижче таблицю.

Хто, протягом якого строку і що має зробити, якщо стався нещасний випадок

Крок	Дійова особа	Строк	Дії	Примітка
1	Потерпілий або свідок			
2	Керівник робіт або інша уповноважена особа підприємства			
3	Медустанова, до якої звернувся потерпілий			
4	Підприємство – роботодавець потерпілого			
5	Комісія з розслідування			
6	Підприємство – роботодавець потерпілого			

Практичне заняття № 8.
Особливості та нюанси з організації і проведення звичайного розслідування нещасних випадків на виробництві

Мета заняття: надбання практичних навичок при проведенні звичайного розслідування особливих нещасних випадків на виробництві.

Завдання практичного заняття. За наданими викладачем ситуаційними задачами, Керуючись Порядком проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232), встановити до яких висновків повинна прийти комісія і які документи оформити.

Модуль 2. Розслідування професійних захворювань та аварій

Практичне заняття № 9. Огляд професійних захворювань в Україні

Мета заняття: ознайомлення зі станом професійних захворювань в Україні.

Завдання практичного заняття. Зробити огляд професійних захворювань в одному з регіонів України з виявленням специфічних для регіону та встановленням основних причин їх виникнення.

Код	Найменування області	Код	Найменування області
1305	Вінницька	1348	Миколаївська
1307	Волинська	1351	Одеська
1309	Луганська	1353	Полтавська
1312	Дніпропетровська	1356	Рівненська
1314	Донецька	1359	Сумська
1318	Житомирська	1361	Тернопільська
1321	Закарпатська	1363	Харківська
1323	Запорізька	1365	Херсонська
1326	Івано-Франківська	1368	Хмельницька
1332	Київська	1371	Черкаська
1335	Кіровоградська	1374	Чернігівська
1346	Львівська	1377	Чернівецька

Практичне заняття № 10. Характеристику основних виробничих ризиків та професійних захворювань

Мета заняття: ознайомлення з основними виробничими ризиками та професійними захворюваннями, що характерні для основних професій.

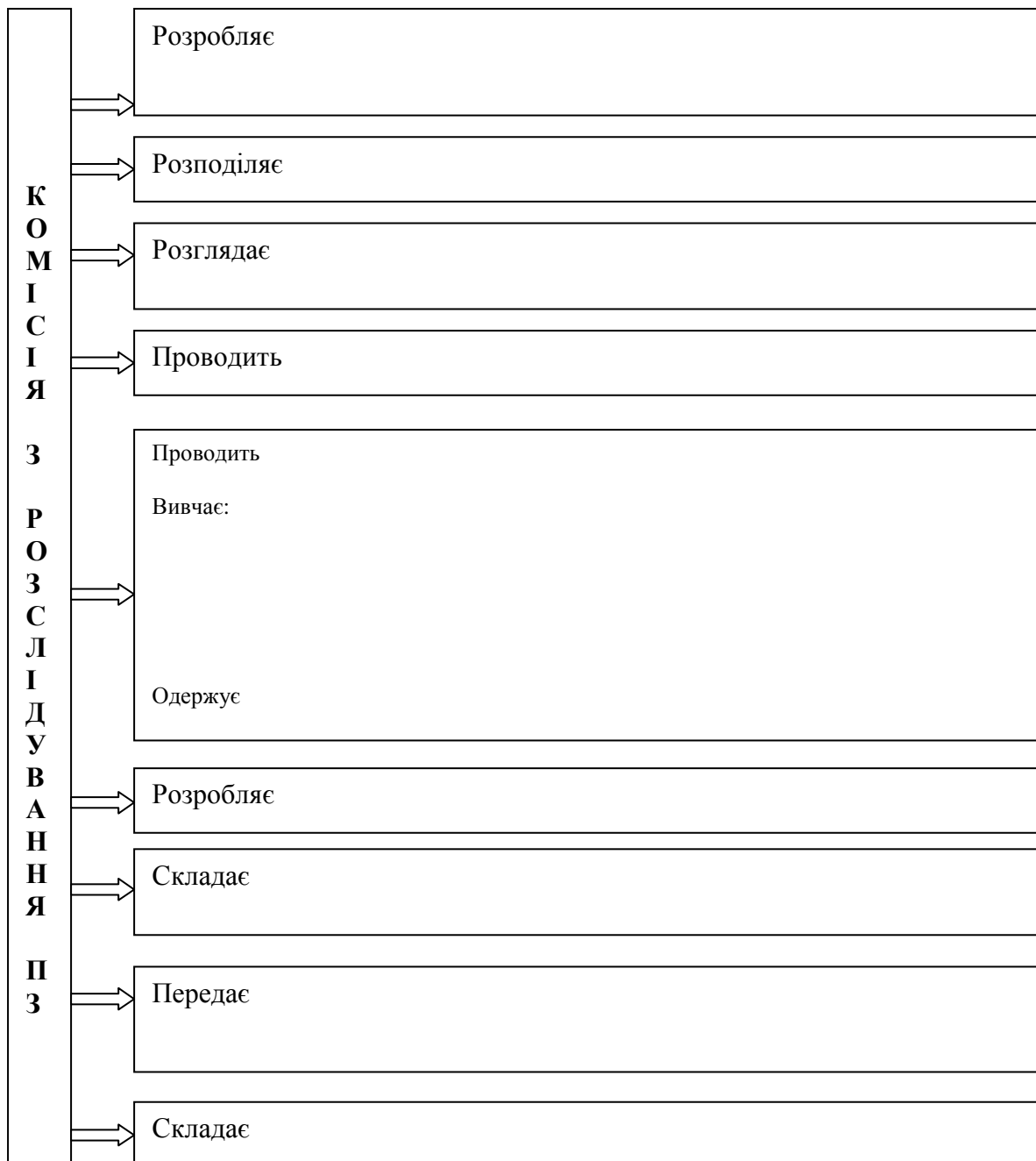
Завдання практичного заняття. Надати характеристику основним виробничим ризикам та професійним захворюванням для наступних професій:

№ з/п	Професія	Виробничий ризик	Професійні захворювання
1.	Медпрацівник		
2.	Покрівельник		
3.	Дезінфектор		
4.	Друкар		
5.	Спеціаліст з гальванізації		
6.	Шахтар		
7.	Механік		
8.	Водолаз		
9.	Пекар		
10.	Міліціонер		
11.	Столяр		
12.	Вулканізатор		

Практичне заняття № 11
Обов'язки та дії комісії з організації і проведення розслідування професійних захворювань, отруєнь на виробництві

Мета заняття: ознайомлення з основними обов'язками та діями комісії з організації і проведення розслідування професійних захворювань, отруєнь на виробництві.

Завдання практичного заняття. Керуючись Порядком проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232), заповнити схему:

Практичне заняття № 12.

Особливості організації і проведення розслідування та обліку професійних захворювань, отруень

Мета заняття: ознайомлення з особливостями організації і проведення розслідування та обліку професійних захворювань, отруень.

Завдання практичного заняття. За наданими викладачем ситуаційними задачами, керуючись Порядком проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232), прийняти відповідні рішення.

Практичне заняття № 13.

Реєстрація та облік професійних захворювань

Мета заняття: ознайомлення з особливостями та недоліками реєстрації та облік професійних захворювань в Україні.

Завдання практичного заняття. Керуючись Порядком проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві (Постанова КМУ від 30.11.2011 р. № 1232):

1. Надайте характеристику системи реєстрації та обліку професійних захворювань в Україні.
2. Які існують недоліки діючої системи реєстрації та обліку професійних захворювань в Україні?
3. Розробіть пропозиції щодо покращення системи реєстрації та обліку професійних захворювань в Україні.

Практичне заняття № 14.

Аналіз трудового законодавства України в контексті ВІЛ/СНІДу

Мета заняття: ознайомлення з особливостями законодавства України в контексті ВІЛ/СНІДу.

Основним законом України є Конституція, яка гарантує всім громадянам рівні права. Згідно статті 21 Конституції України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Стаття 24 Основного закону наголошує рівність прав громадян України. А саме: в частині 1 статті 24 говориться: «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». Саме цим конституційним принципом слід керуватися і у сфері праці. В статті 2-1 Кодексу Законів про працю України говориться: «Україна забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять». Таким чином, рівність трудових прав ґрунтується на суспільній рівності всіх людей. Ніхто із членів суспільства не може мати якихось переваг і привілеїв, як і

звільнитися від виконання встановлених законом обов'язків. Стаття 5-1 вказаного Кодексу гарантує всім громадянам вільний вибір виду діяльності та правовий захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи.

Всі зазначені положення Кодексу Законів про працю України мають безпосереднє відношення до людей, які є хворими на ВІЛ/СНІД. Згідно з діючим в Україні законодавством будь-яка дискримінація за ознаками стану здоров'я є неприпустимою. Однак, в житті спостерігаються численні випадки порушень прав людей хворих на ВІЛ/СНІД.

Стаття 22 Кодексу Законів про працю забороняє необґрунтовану відмову у прийнятті на роботу. Зокрема у ній говориться: «Відповідно до Конституції України будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання не допускається».

В жовтні 2004 року Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні та ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ» проводили опитування людей, що живуть з ВІЛ/СНІД. За даними цього опитування кожен третій випадок порушення прав ВІЛ-позитивних людей пов'язаний з працевлаштуванням. Це свідчить про те, що саме в сфері праці ми маємо велику кількість випадків недотримання прав хворих та невиконання законів посадовими особами. Згідно частини 6 статті 24 Кодексу законів про працю України забороняється укладання трудового договору з громадянином, якому за медичним висновком запропонована робота протипоказана за станом здоров'я. Тобто, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний за свої кошти організувати проведення попередніх (при прийнятті на роботу) медичних оглядів осіб, які бажають укласти трудовий договір на важкі роботи, роботи із шкідливими небезпечними умовами праці або, для виконання яких, обов'язково необхідні медичні рекомендації.

Перелік професій, працівники яких підлягають медичному оглядові, термін і порядок його проведення встановлюється Міністерством охорони здоров'я України за погодженням з Комітетом з нагляду за охороною праці. Медичний висновок є обов'язковим для власника і уповноваженого ним органу щодо надання відповідної роботи. Однак, на практиці дуже поширені випадки, коли керівники підприємств вимагають від працівника довідку про відсутність захворювання на ВІЛ/СНІД. Такі дії є неприпустимими. Більше того, стаття 25 зазначеного Кодексу прямо забороняє вимагати від особи, яка поступає на роботу, відомості про їх партійну і національну приналежність, походження, прописку та документи, подання яких не передбачено законодавством. Це, насамперед, стосується відомостей відносно ВІЛ/СНІДУ.

Слід зазначити, що в трудовому законодавстві України відсутні обов'язки ВІЛ-тестування працівників при проведенні періодичних медичних оглядів. Такі вимоги відсутні і у Законі України «Про запобігання захворюванню на синдром імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення». Якщо працівник потребує за станом здоров'я надання іншої роботи, власник або уповноважений ним орган повинен перевести, за його згодою, на таку роботу у відповідності з медичним висновком тимчасово або без обмеження строку. Ця норма закріплена в статті 170 Кодексу законів про працю України та частиною 5 статті 7 Закону України «Про охорону праці». Нажаль, і ця вимога закону на практиці рідко виконується. Непоодинокі випадки, коли дізнавшись про ВІЛ-позитивний статус працівника, керівники підприємств відмовляють йому в створенні необхідних умов праці, а інколи, взагалі, вимагають звільнення за власним бажанням. Стаття 33 Кодексу Законів про працю України чітко визначає, що власник або уповноважений ним орган має право перевести працівника строком до одного місяця на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди, якщо вона не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків стихійного лиха, епідемії, епізоотії, виробничних аварій, а також інших обставин, які ставлять або можуть поставити під загрозу життєві умови людей, з оплатою праці за виконану роботу, але не нижчою, ніж середній заробіток за попередньою роботою. Таким чином, аналізуючи законодавство про працю України треба констатувати, що наявність ВІЛ-інфекції не може бути підставою для відмови людині в прийомі на роботу чи підставою для його звільнення.

Можна зазначити, що у вищезгаданому законі вперше на Україні був введений розділ 4, який присвячений такій важливій сфері, а саме – соціальному захисту медичних працівників та інших осіб, виконання професійних обов'язків яких пов'язане з ризиком інфікування вірусом імунодефіциту людини. Цим Законом вперше було визнано, що зараження ВІЛ медичних і фармацевтичних працівників при виконанні ними професійних обов'язків належить до професійних захворювань. Такі працівники підлягають обов'язковому страхуванню за рахунок власника (уповноваженого ним органу) закладу охорони здоров'я на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини при виконанні ними службових обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції.

Крім того, медичні працівники, які були заражені вірусом імунодефіциту людини або захворіли на СНІД внаслідок виконання професійних обов'язків, мають право на щорічне безкоштовне одержання путівки для санаторно-курортного лікування в спеціалізованих оздоровчих закладах міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать відповідні медичні служби, а також право на щорічну відпустку загальною тривалістю 56 календарних днів з використанням її у літній або інший зручний для них час. Працівникам, зайнятим поданням медичної допомоги особам, інфікованим вірусом імунодефіциту людини або хворим на

СНІД, лабораторною діагностикою ВІЛ-інфекції, проведенням наукових досліджень з використанням інфікованого матеріалу, виробництвом біологічних препаратів для діагностики, лікування та профілактики Сніду, встановлюється доплата до заробітної плати, надається право на пенсію за віком на пільгових умовах та щорічну додаткову відпустку в порядку, встановленому законодавством України.

Власник (уповноважений ним орган) закладу охорони здоров'я, персонал якого проводить діагностичні дослідження на ВІЛ-інфекцію, подає лікувальну допомогу ВІЛ-інфікованим та хворим на СНІД, а також контактує з кров'ю та іншими матеріалами від інфікованих осіб, зобов'язані забезпечити працівників необхідними засобами захисту згідно з переліком та нормативами, встановленими Кабінетом Міністрів України, а також умови для проходження за бажанням таких працівників медичних оглядів з метою виявлення зараження ВІЛ-інфекцією. При проведенні вищевказаних робіт працівники, виконання професійних обов'язків яких пов'язане з ризиком інфікування вірусом імунодефіциту людини, зобов'язані користуватися відповідними засобами захисту. Таким чином, у трудовому законодавстві України значне місце приділяється питанням профілактики ВІЛ/СНІДу. Законодавство України вимагає виконання заходів з контролю за інфекцією. Це насамперед професійна підготовка та забезпечення необхідними заходами в усіх сферах діяльності пов'язаних з ризиком інфікування, у тому числі при роботі з кров'ю.

Стаття 153 Кодексу Законів про працю України говорить, що на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні умови праці. А забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган. Крім того, власник або уповноважений ним орган повинен забезпечувати санітарно-гігієнічні умови, що запобігають виникненню професійних захворювань працівника. Ці вимоги закону безумовно стосуються і такого захворювання як ВІЛ/СНІД.

Власник або уповноважений ним орган не вправі вимагати від працівника виконання роботи, поєднаної з явною небезпекою для життя, а також в умовах, що не відповідають законодавству про охорону праці. На адміністрацію підприємства покладається обов'язок систематично проводити навчання працівників з питань охорони праці. Поінформованість працівника з питань охорони праці є важливою гарантією права на безпечні і нешкідливі умови праці. Надання інформації працівникові про стан охорони праці має системний характер. Так, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний інформувати працівників під час їх роботи на підприємстві не лише про стан охорони праці, а й про причини нещасних випадків і професійних захворювань та про заходи, яких вжито для усунення та забезпечення на підприємствах умов і безпеки праці на рівні нормативних вимог, проводити навчання з охорони праці. В Законі України «Про охорону праці» є окремий розділ про організацію охорони праці згідно якої система управління охороною праці передбачає:

– створення власником відповідних служб охорони праці, які забезпечують вирішення конкретних питань;

– досягнення встановлених нормативів з охорони праці шляхом впровадження прогресивних технологій, додержання вимог при проектуванні будівництва та реконструкції підприємств, об'єктів і засобів виробництва;

– проведення лабораторних досліджень умов праці, атестації робочих місць на відповідність нормативним актам про охорону праці та надання пільг і компенсацій за результатами їх проведення;

– проведення обов'язкових медичних оглядів певних категорій працівників, навчання з питань охорони праці з метою попередження виробничого травматизму;

– усунення причин, що призводять до нещасних випадків, професійних захворювань, здійснення їх розслідування і обліку.

В статті 10 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» одним з головних принципів профілактики хвороб, зокрема ВІЛ-СНІДУ, є: визнання захисту населення від інфекційних хвороб одним із пріоритетних напрямів діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, дотримання підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності та громадянами санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм при здійсненні будь-яких видів діяльності, комплексність проведення профілактичних, протиепідемічних, соціальних заходів, обов'язковість їх фінансування, безоплатність надання медичної допомоги особам, хворим на інфекційні хвороби (в т.ч. на ВІЛ/СНІД), у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та в державних наукових установах, соціальний захист осіб, які хворіють на інфекційні хвороби чи є бактеріоносіями. В статті 11 цього Закону говориться, що організація та проведення медичних оглядів і обстежень, гігієнічного виховання та навчання громадян, інших заходів, передбачених санітарно-протиепідемічними правилами і нормами, у межах встановлених законом повноважень покладаються на підприємства, установи та організації незалежно від форм власності.

Крім того в статті 18 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» зазначається, що власники, а також керівники та інші посадові особи підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності зобов'язані в межах своїх повноважень сприяти медичним працівникам у здійсненні заходів щодо захисту населення від інфекційних хвороб.

Як видно з наведених законів, в Україні існує достатня правова база для проведення необхідних профілактичних заходів щодо найбільш серйозних захворювань, зокрема СНІДУ. Однак, вимоги закону дуже часто так і залишаються на папері. Так, за даними вищезгаданого опитування людей, хворих на ВІЛ/СНІД більшість респондентів розповіли, що здивовані повною відсутністю інформованості керівників та робітників підприємств, установ та організацій, що до шляхів передачі хвороби. Більше того, на багатьох підприємствах відсутні елементарні умови гігієни, ліки тощо. Велика кількість нарікань на порушення трудових прав надходить і від медичних працівників,

які скаржаться на відсутність медикаментів, засобів захисту та необхідної організації профілактики та охорони праці в сфері ВІЛ/СНІДУ.

Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 року № 2026, в якій міститься Перелік та нормативи застосування засобів індивідуального захисту працівників закладів охорони здоров'я, передбачено всі види засобів індивідуального захисту медиків. Більше того, в Постанові вказується на необхідність наявності в закладах охорони здоров'я запасу антиретровірусних препаратів для проведення термінової профілактики серед робітників, які могли мати ризик зараження ВІЛ-інфекцією при виконанні професійних обов'язків. Однак, за особистою думкою медиків, ці положення зазвичай взагалі не виконуються або виконуються дуже слабо. Більше того, всі зазначені заходи профілактики стосуються тих медиків, які працюють в сфері СНІДУ, решта медичних працівників взагалі є незахищеними. Непоодинокі випадки коли до медичних працівників звертаються хворі на ВІЛ/СНІД і не інформують медиків про наявність у них хвороби.

Таким чином, закон в цій частині безумовно є недосконалим і потребує перегляду. Треба захистити кожного медичного працівника, створити йому умови, в яких він зможе надавати кваліфіковану медичну допомогу ВІЛ-інфікованій особі. Для цього будь-який медичний працівник у кожному медичному закладі повинен бути забезпечений усіма універсальними засобами, коли він здійснює медичні маніпуляції або втручання, в наслідок якого може відбутися контакт з біологічними матеріалами пацієнту. Необхідно зробити захищеною працю кожного медичного працівника незалежно від того в якій сфері медицини він працює.

Зрозуміло, що велика кількість порушень прав хворих на ВІЛ/СНІД в сфері праці викликає трудові конфлікти. Трудові конфлікти умовно можна поділити на дві категорії:

1. Конфлікти, пов'язані з порушенням законодавства про працю власником або уповноваженим ним органом чи окремими працівниками.

2. Конфлікти, пов'язані з недосконалістю трудового законодавства.

Безумовно, перша категорія є найбільш поширеною.

Необхідно зазначити, що в ній лідерами залишаються: відмова в прийнятті на роботу після того, як представник адміністрації дізнався про ВІЛ-статус працівника та звільнення з роботи з різних підстав. Крім того, дуже поширеними є випадки примушування до звільнення за власним бажанням працівника хворого на ВІЛ/СНІД. Як видно з переліку порушень трудових прав хворих на ВІЛ/СНІД, всі найбільш поширені трудові конфлікти виникають виключно після того, як про захворювання робітника дізнаються на роботі.

Необхідно зазначити, що кожен працівник має право на конфіденційність діагнозу. Виключним правом хворого працівника є право повідомити (або не повідомляти) власника підприємства про наявність у нього хвороби. В статті 8 Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» говориться, що відомості про результат медичного огляду, наявність чи відсутність ВІЛ-

інфекції в особи, яка пройшла медичний огляд, є конфіденційним та становлять лікарську таємницю. Передача таких відомостей дозволяється тільки особі, якої вони стосуються, а у випадках, передбачених законами України, також законним представникам цієї особи, закладам охорони здоров'я, органам прокуратури, слідства, дізнання та суду.

Такі ж самі вимоги, що до конфіденційності діагнозу хворого є в Законі України «Про інформацію». Глава 15 Кодексу законів про працю України присвячена вирішенню трудових конфліктів. Велике значення при вирішенні трудових конфліктів приділяється засобам їх усунення. Головними з них є: правильне застосування і суворе дотримання власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю, неухильне поліпшення організації праці, підвищення правосвідомості працівників, вивчення трудового законодавства, належний контроль за правильним застосуванням законів про працю.

Для належного розгляду трудових спорів є певний порядок, який є чітким та конкретним. Саме для розгляду трудових конфліктів існують такі органи:

- комісія з трудових спорів;
- районні (міські) суди.

Всі трудові конфлікти, не виключаючи тих, що пов'язані з проблемою ВІЛ/СНІДУ, вирішуються цими органами.

Треба констатувати, що рівень довіри хворих до вказаних органів на жаль є дуже низьким. Головною причиною цього є корумпованість українського суспільства та складний бюрократичний процес вирішення любої, навіть недуже складної проблеми. За даними вищезгаданого аналітичного звіту за результатами опитування хворих на ВІЛ/СНІД – лише третина з них хотіла б захищати свої права в суді. Однак, навіть ті, які згодні відстоювати свої інтереси, мають дуже низький рівень обізнаності, що до своїх конституційних прав.

Закон чітко визначає, що судам підвідомчі всі спори про захист прав і свобод громадян. Більше того, суд не вправі відмовити особі в прийнятті позовної заяви чи скарги лише з тієї підстави, що її вимоги можуть бути розглянуті в передбаченому законом досудовому порядку. Статтею 55 Конституції України кожній людині гарантовано право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів самоврядування, посадових і службових осіб, а тому суд не повинен відмовляти особі в прийнятті чи розгляді скарг з підстав, передбачених законом, який це право обмежує.

Однак, існуючий в Україні порядок розгляду трудових конфліктів не виключає для працівників можливості оскаржити дії власника до інших органів. Так, він може звернутися зі скаргою на незаконне рішення до органу або посадової особи вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Подання скарги вирішується у відповідності з Законом України «Про звернення громадян».

Більшість хворих на ВІЛ/СНІД не використовують надану їм Конституцією України можливість звернутися з проханням поновити свої порушені права,

дуже рідко звертаються до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. В статті 21 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» говориться, що кожен може без обмежень і перешкод звернутися до Уповноваженого.

Згідно статті 17 цього закону звернення подаються Уповноваженому в письмовій формі протягом року після виявлення порушення прав і свобод людини і громадянина, але не більше ніж до двох років. Органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, посадові та службові особи, до яких звернувся Уповноважений зобов'язані співпрацювати з ним і подавати йому необхідну допомогу: забезпечувати доступ до матеріалів і документів, надавати інформацію, давати пояснення стосовно фактичної і правової підстави своїх дій та рішень.

Характерною ознакою трудових конфліктів, пов'язаних з ВІЛ/СНІД є питання відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди. Специфіка цієї категорії справ така, що крім порушення трудових прав, хвора людина зазнає великих моральних страждань, пов'язаних з втратою нормальних життєвих зв'язків, що вимагає від неї додаткових зусиль для організації свого життя.

Під моральною шкодою слід розуміти страждання, заподіяні працівникові внаслідок фізичного або психічного впливу, що спричинило погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань. Моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, тощо. Саме хвора на ВІЛ/СНІД людина відчуває на собі всі ознаки моральної шкоди, яка була спричинена їй протиправними діями, тому, що їй і без того важко подолати таку складну проблему, як ВІЛ. Наше суспільство повинно з великою обережністю ставитись до хворих людей, формувати толерантне відношення до них.

Порядок відшкодування моральної шкоди визначається законодавством, що регулює розгляд трудових спорів, зокрема Цивільним Процесуальним Кодексом України, постановами Пленуму Верховного Суду України та Кабінету Міністрів України та іншими нормативними актами. Стаття 237-1 Кодексу законів про працю України передбачає відповідальність за спричинення моральної шкоди працівнику. В ній говориться, що власник або уповноважений ним орган повинні відшкодувати працівнику моральну шкоду в разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя. Заподіяна моральна шкода відшкодовується особі, права якої були порушені неправомірними діями або бездіяльністю інших осіб. Близькі родичі особи, якій завдано моральну шкоду, права на відшкодування такої шкоди не мають, крім випадків, коли такими діями безпосередньо були порушені і їх права (пункт 7 постанови Пленуму Верховного Суду України № 4

від 31 березня 1995 року «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди)»: За моральну шкоду, заподіяну працівникові під час виконання трудових обов'язків, відповідальність несе організація, якою цей працівник перебуває у трудових відносинах. Розмір відшкодування моральної шкоди суд визначає в межах заявлених вимог залежно від характеру та обсягу заподіяних позивачеві моральних і фізичних страждань, з урахуванням в кожному конкретному випадку ступеня вини відповідача та інших обставин. Моральна шкода покривається шляхом виплати одноразової грошової виплати, розмір якої визначається угодою сторін або комісією з трудових спорів чи судом.

Безумовно, в житті трапляються ситуації, в яких хворі на ВІЛ/СНІД працівники самі порушують законодавство про працю. Однак, більшість таких випадків пов'язано з поганою обізнаністю хворих про свої обов'язки. Дуже часто вони взагалі не можуть відповісти на елементарні запитання, такі як: укладалась чи ні при прийомі на роботу з ними трудова угода, чи були вони взагалі ознайомлені з правилами трудового розпорядку, посадовими інструкціями, тощо. Ясно, що при такому стані речей говорити про знання нюансів трудового законодавства працівниками хворими на ВІЛ/СНІД взагалі недоцільно.

Крім того, в деяких випадках трудові конфлікти виникають через недосконалість українського законодавства про працю, а саме: при прийнятті законів не враховуються права працівників, хворих на ВІЛ/СНІД. У зв'язку з викладеним можна навести приклад. При настанні тимчасової непрацездатності у працівника, хворого на ВІЛ/СНІД, він може згідно закону звернутися за медичною допомогою в будь-який медичний заклад. Спеціалізованим медичним закладом в даному випадку є Центр профілактики та боротьби зі СНІДОМ, який видає хворому лікарняний лист. При такій ситуації приховати свій діагноз працівник не може, оскільки змушений пред'явити документ про непрацездатність за місцем роботи.

Враховуючи ситуацію, що склалась навкруги цієї проблеми, деякі медичні заклади намагаються виправити її. Так, Одеський обласний центр профілактики і боротьби зі СНІДОМ уклав угоди з багатьма лікувальними закладами про те, що на лікарняних листах СНІД-центру ці заклади будуть ставити свої печатки. Саме таким чином в житті вирішується більшість проблем хворих на ВІЛ/СНІД людей.

Значне місце при вирішенні трудових конфліктів законодавець відводить професійним спілкам, їх участі в управлінні підприємствами, установами та організаціями. Так, відповідно до Конституції України та Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» громадяни України мають право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати професійні спілки з метою представництва, здійснення і захисту своїх трудових та соціально-економічних прав та інтересів, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі професійних спілок. Держава визнає професійні спілки повноважними представниками працівника і захисниками їх трудових, соціально-економічних

прав та інтересів в органах державної влади та місцевого самоврядування, у відносинах з власником або уповноваженим ним органом, а також з іншими об'єднаннями громадян.

Таким чином, професійні спілки також є тим формуванням, яке повинно встати на захист хворого на ВІЛ/СНІД працівника. Згідно статті 245 Кодексу законів про працю України працівники мають право брати участь в управлінні підприємствами, установами, організаціями через загальні збори, ради трудових колективів, професійні спілки, які діють у трудових колективах. Власник або уповноважений ним орган зобов'язаний створювати умови, які б забезпечували участь працівників в управлінні підприємствами, установами, організаціями. Говорячи про повноваження профспілкових організацій, серед інших повноважень можна виділити такі: участь у вирішенні соціально-економічних питань, визначені та затвердженні переліку і порядку надання працівникам соціальних пільг; представництво інтересів працівників за їх дорученням під час розгляду індивідуальних трудових спорів, сприяння їх вирішенню; прийняття рішення про вимогу до власника або уповноваженого ним органу розірвати трудовий договір (контракт) з керівником підприємства, установи або організації, якщо він порушує законодавство про працю, про охорону праці, ухиляється від участі у переговорах щодо укладання або зміни колективного договору, не виконує зобов'язань за колективним договором, якщо цей виборний орган профспілкової організації підписав колективний договір; здійснення громадського контролю за виконанням власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю та про охорону праці, за забезпеченням на підприємстві, в установі, організації безпечних та нешкідливих умов праці, виробничої санітарії, правильним застосуванням установлених умов оплати праці, вимагання усунення виявлених недоліків.

Згідно статті 249 Кодексу законів про працю України власник або уповноважений ним орган зобов'язані створити умови для діяльності профспілок. Однак, в житті ми маємо складні проблеми, пов'язані з діяльністю профспілок. Більшість хворих на ВІЛ/СНІД проявляють певну пасивність, небажання звертатися за допомогою до профспілкових органів за захистом порушених прав. Решта, взагалі, не має ніякої інформації відносно діяльності профспілок. Крім того, деяка частина хворих працює на підприємствах та організаціях, в яких немає профспілкових органів.

Таким чином, потрібно негайно підвищити обізнаність хворих на ВІЛ/СНІД відносно їх прав та обов'язків. Більше того, самі органи профспілок повинні проявляти активність та ініціювати надання допомоги хворим на ВІЛ/СНІД.

Завдання практичного заняття

Ситуація 1. В травні 2004 року в суд звернувся хворий на СНІД Волошин О. В своїй позовній заяві він посилався на грубе порушення його прав з боку головного редактора районної газети «Злагода» Дев'ятко В. В. Волошин О. декілька місяців працював водієм редакції газети. Дізнавшись про захворювання водія, Дев'ятко В.В. звільнила його з роботи. Волошин О.

опинився в дуже складній ситуації тому, що не мав засобів до існування. Більше того, на його утриманні були жінка та двоє неповнолітніх синів. Позивач вимагав відшкодування заподіяної йому шкоди.

Яке рішення на Вашу думку прийняв суд?

Ситуація 2. Олександр М. працював у м. Миколаїв водієм в приватному підприємстві. Одного разу він захворів і не вийшов на роботу, повідомивши власника про причину своєї відсутності. Через декілька днів Олександр з'явився до власника і надав йому лікарняний лист, на якому стояла печатка СНІД-центру. Наступного дня власник підприємства зателефонував Олександрові і повідомив, що він на роботу може не виходити взагалі, тому що замість нього працює інший працівник. На запитання працівника, чому він порушує закон, власник відповів, що працює з продуктами харчування і тримати на роботі хворого на СНІД не буде.

Як діяти Олександрові М. у цій ситуації?

Ситуація 3. Ви начальник служби охорони праці підприємства. На Ваше підприємство приймають на роботу нового працівника, з яким ви проводите вступний інструктаж з безпеки праці. Керівник підприємства якимось чином дізнався про те що цей працівник ВІЛ-інфікований і дав Вам указівку по телефону знайти законні підстави і відмовити йому у прийнятті на роботу.

Ваші дії?

Практичне заняття № 15

Процедура встановлення зв'язку професійного захворювання з умовами праці

Мета заняття: ознайомлення з процедурою встановлення зв'язку професійного захворювання з умовами праці.

Завдання практичного заняття.

Варіант 1

1. Надайте визначення наступних термінів:

Причинний зв'язок смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом –

Стійка втрата професійної працездатності –

Професійне захворювання –

2. За якими критеріями визначається причинний зв'язок смерті з профзахворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

3. Протягом якого терміну підлягає зберіганню в архіві медико-експертна документація, на підставі якої приймалося рішення МСЕК про причинний зв'язок смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

Варіант 2

1. Надайте визначення наступних термінів:

Гострі професійні захворювання (отруєння, інтоксикації, фізичні перевантаження) –

Трудове каліцтво (нещасний випадок на виробництві) –

Основне захворювання –

2. Протягом якого терміну і в якій організації проводиться розгляд оскарження рішення МСЕК про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

3. Хто може залучатися до роботи МСЕК для розгляду особливо складних експертних випадків щодо встановлення причинного зв'язку смерті з профзахворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

Варіант 3

1. Надайте визначення наступних термінів:

Безпосередня причина смерті –

Супутня хвороба –

Заявник –

2. Протягом якого терміну і яким чином проводиться заявником оскарження рішення МСЕК про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

3. Яка організація приймає остаточне рішення про наявність або відсутність причинного зв'язку смерті з профзахворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

Варіант 4

1. Надайте визначення наступних термінів:

Причинний зв'язок смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом –

Професійне захворювання –

Трудове каліцтво (нещасний випадок на виробництві) –

2. Протягом якого терміну приймається рішення МСЕК щодо наявності або відсутності причинного зв'язку смерті з профзахворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

3. Протягом якого терміну приймається рішення МСЕК щодо наявності або відсутності причинного зв'язку смерті з профзахворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

Варіант 5

1. Надайте визначення наступних термінів:

Стійка втрата професійної працездатності –

Гострі професійні захворювання (отруєння, інтоксикації, фізичні перевантаження) –

Основне захворювання –

2. Яка організація приймає остаточне рішення про наявність або відсутність причинного зв'язку смерті з профзахворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

3. Протягом якого терміну і яким чином проводиться заявником оскарження рішення МСЕК про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

Варіант 6

1. Надайте визначення наступних термінів:

Професійне захворювання –

Трудове каліцтво (нещасний випадок на виробництві) –

Безпосередня причина смерті –

2. Хто може залучатися до роботи МСЕК для розгляду особливо складних експертних випадків щодо встановлення причинного зв'язку смерті з профзахворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

3. Протягом якого терміну і в якій організації проводиться розгляд оскарження рішення МСЕК про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

Варіант 7

1. Надайте визначення наступних термінів:

Гострі професійні захворювання (отруєння, інтоксикації, фізичні перевантаження) –

Основне захворювання –

Супутня хвороба –

2. Протягом якого терміну підлягає зберіганню в архіві медико-експертна документація, на підставі якої приймалося рішення МСЕК про причинний зв'язок смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

3. За якими критеріями визначається причинний зв'язок смерті з профзахворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

Варіант 8

1. Надайте визначення наступних термінів:

Трудове каліцтво (нещасний випадок на виробництві) –

Безпосередня причина смерті –

Заявник –

2. Як оформлюється і кому видається висновок про наявність або відсутність причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

3. Яка організація і керуючись яким документом встановлює причинний зв'язок смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

Варіант 9

1. Надайте визначення наступних термінів:

Причинний зв'язок смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом –

Гострі професійні захворювання (отруєння, інтоксикації, фізичні перевантаження) –

Супутня хвороба –

2. Яка дата вважається датою встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або наслідками трудового каліцтва?

3. На підставі таких документів проводять розгляд питання про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

Варіант 10

1. Надайте визначення наступних термінів:

Стійка втрата професійної працездатності –

Трудове каліцтво (нещасний випадок на виробництві) –

Супутня хвороба –

2. Хто надає направлення на розгляд питання про встановлення причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або трудовим каліцтвом?

3. На якій підставі рішення приймаються щодо причинного зв'язку смерті з професійним захворюванням (отруєнням) або наслідками трудового каліцтва у разі відсутності окремих документів, з перелічених, та неможливості їх поновлення?

Практичне заняття № 16

Обв'язки та дії роботодавця і комісії з організації і проведення розслідування аварій на виробництві

Мета заняття: ознайомлення з процедурою організації і проведення розслідування аварій на виробництві.

Завдання практичного заняття.

Варіант 1

1. Надайте визначення наступних термінів:

Аналіз ризику аварії –

Небезпека аварії –

Об'єкт "турботи" –

2. Які рівні ризиків для населення рекомендується вважати абсолютно прийнятним в усіх випадках ризик аварій на об'єкті підвищеної небезпеки?

3. З урахуванням чого повинен встановлюватися місцевими органами виконавчої влади прийнятний ризик для об'єктів "турботи", що визначені в процесі постановки завдання дослідження ризику?

Варіант 2

1. Надайте визначення наступних термінів:

Оцінка ризику аварії –

Прийнятний ризик –

Ризик –

2. Які рівні ризиків для життя людини рекомендується вважати неприйнятним?

3. Для яких об'єктів "турботи" виконується оцінка рівня ризику наслідків аварії при розробці декларації ОПН?

Варіант 3

1. Надайте визначення наступних термінів:

індивідуальний ризик –
територіальний ризик –
соціальний ризик –

2. З урахуванням чого повинен встановлюватися місцевими органами виконавчої влади прийнятний ризик для об'єктів "турботи", що визначені в процесі постановки завдання дослідження ризику?

3. Оцінка рівнів яких ризиків наслідків аварії виконується при розробці декларації ОПН?

Варіант 4

1. Надайте визначення наступних термінів:

збитки від аварії –
небезпека аварії –
оцінка ризику аварії –

2. На які наслідки повинні орієнтуватися під час оцінки масштабів аварії у випадку виникнення невизначеностей у процесі оцінки ризику?

3. Що рекомендується розглядати при моделюванні пожеж при розробці декларації ОПН?

Варіант 5

1. Надайте визначення наступних термінів:

об'єкт "турботи" –
прийнятний ризик –
індивідуальний ризик –

2. Оцінка рівнів яких ризиків наслідків аварії виконується при розробці декларації ОПН?

3. Що рекомендується розглядати під час моделювання вибухів при розробці декларації ОПН?

Варіант 6

1. Надайте визначення наступних термінів:

оцінка ризику аварії –
ризик –
територіальний ризик –

2. Для яких об'єктів "турботи" виконується оцінка рівня ризику наслідків аварії при розробці декларації ОПН?

3. Які методи можуть використовуватися на етапі аналіз умов і оцінка імовірності та розвитку аварій при розробці декларації ОПН?

Варіант 7

1. Надайте визначення наступних термінів:

прийнятний ризик –
індивідуальний ризик –
соціальний ризик –

2. Що рекомендується розглядати при моделюванні пожеж при розробці декларації ОПН?

3. Які методи аналізу можуть використовуватися під час розгляду можливих відхилень параметрів процесу при розробці декларації ОПН?

Варіант 8

1. Надайте визначення наступних термінів:

аналіз ризику аварії –

оцінка ризику аварії –

індивідуальний ризик –

2. Що рекомендується розглядати під час моделювання вибухів при розробці декларації ОПН?

3. Які методи аналізу можуть використовуватися для аналізу експлуатаційної небезпеки при розробці декларації ОПН?

Варіант 9

1. Надайте визначення наступних термінів:

небезпека аварії –

прийнятний ризик –

територіальний ризик –

2. Які методи можуть використовуватися на етапі аналіз умов і оцінка імовірності та розвитку аварій при розробці декларації ОПН?

3. Що аналізується у кожному об'єкті підвищеної небезпеки при розробці декларації ОПН?

Варіант 10

1. Надайте визначення наступних термінів:

об'єкт "турботи" –

ризик –

соціальний ризик –

2. Які методи аналізу можуть використовуватися під час розгляду можливих відхилень параметрів процесу при розробці декларації ОПН?

3. Що розглядається як майно юридичних і фізичних осіб при розробці декларації ОПН?

Практичне заняття № 17.

Звітність та інформація про нещасні випадки, аналіз їх причин

Мета заняття: ознайомлення із статистичною звітністю нещасні випадки та професійні захворювання.

Завдання практичного заняття. Проаналізуйте форму статистичної звітності № 7-тнв, та визначте які пункти її не відповідають, або суперечать вимогам Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затвердженого Постановою КМ України № 1232 від 30.11.2011 р.

Практичне заняття № 18.

Особливості організації розслідування аварій на виробництві

Мета заняття: ознайомлення з методикою проведення розслідування аварій на виробництві.

Завдання практичного заняття. Проаналізуйте Інструкцію з розслідування катастроф і аварій на залізничному транспорті, та визначте які пункти її не відповідають, або суперечать вимогам Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затвердженого Постановою КМ України № 1232 від 30.11.2011 р.

Особливості розслідування катастроф і аварій на залізничному транспорті

Типовими, що найбільше часто зустрічаються ситуаціями залізничних подій, є: схід рухомого складу з рейок; зіткнення поїздів; наїзд на автогужтранспортні одиниці й сторонні предмети: ушкодження устроїв енергопостачання залізниці (контактної мережі, живильних ліній, постів секціонування й тягових підстанцій); накладення на шлях сторонніх предметів: навмисне руйнування рейкового шляху й шляхових споруджень.

Схід рухомого складу з рейок

Першочергове завдання розслідування – установлення конкретної технічної причини сходу. Версіями про причину сходу можуть бути:

- несправність шляху (розширення й звуження шляху, перенесення, різко виражені кути, викрадення й викиди колії, злам рейки й ін.);
- несправність стрілочного переводу (нещільне прилягання, роз'єднання стрілочного гостряка й рамної рейки й ін.);
- переклад стрілки під складом, що рухається;
- перевищення швидкості руху;
- злам і інші ушкодження ходової частини рухомого складу (осі колісної пари, шейки осі, спиць і бандажа, ресор, кронштейнів і ін.);
- падіння на колію вантажу або деталей рухомого складу;
- перевищення ваги вантажу;
- наїзд на місце шляхових ремонтних робіт;
- наявність автогужтранспортних одиниць на переїзді, або сторонніх предметів, навмисне накладених на шлях;

- розболтування рейкової ланки й підрив рейки. Досліджуються також версії про причину несправності шляхів або стрілочного переводу, зламу ходової частини вагона, перекладу централізованої стрілки під складом, що рухається. Залежно від результатів перевірки версій про причину сходу висувуються і перевіряються версії про винуватця. Їм може бути той або інший працівник дистанції шляху, що не забезпечив нормальний стан шляхового господарства й устроїв СЦБ і зв'язку; особа, відповідальне за переклад централізованих стрілок (наприклад, черговий по станції); машиніст або його

помічник, який перевищив швидкість руху поїзда; член кондукторської бригади, вагонний майстер або мастильник, що вчасно не виявили ушкодження ходової частини рухомого складу; особа, що керувала навантаженням вантажу у вагони; керівник шляхових ремонтних робіт, що не відгородив переносними сигнальними знаками місце ремонту шляхи; водій автотранспортного засобу, що порушив правила переїзду залізничної колії; стороння особа або працівник транспорту, що навмисне зробив накладення на шлях сторонніх предметів, руйнування верхньої будови колії або підбив рейки. При наявності даних про винуватці катастрофи (аварії) ви рухаються й перевіряються версії про мету й мотиви здійснення злочину. Типовими з них є: а) схід рухомого складу з рейок – результат недбалості, що виявилася в порушенні правил технічної експлуатації; б) умови, що викликали схід рухомого складу, були створені з метою мести; в) катастрофа зроблена навмисне збройною групою або "бойовиками" (наприклад, у зоні збройного конфлікту). Для перевірки версій про причину й винуватця сходу рухливого складу, мети й мотиви здійснення злочину необхідно в невідкладному порядку оглянути місце сходу й прилягаючі до нього ділянки, локомотив і вагони, що зійшли з рейок, стрілочні переводи, устрої СЦБ і зв'язку, кошти огороження місця шляхових робіт, стрічку швидкостеміра, документи, відображаючи технічний стан споруджень і устроїв, пов'язаних з причиною події, а у випадку накладень – предмети, накладені на шлях. До числа первісних невідкладних слідчих дій у таких випадках ставиться також допит свідків – працівників служби шляхи, членів локомотивної й кондукторської бригади, пасажирів і інших очевидців події. Нерідко як невідкладні дії проводяться слідчі експерименти з метою перевірки видимості сигналів огороження, правильності роботи централізованих стрілочних переводів, установлення часу, в плин якого можна зробити дане руйнування верхньої будови колії, а також з'ясування можливості зробити таке руйнування або накладення стороннього предмета на шлях однією особою. Характерними для розслідування в таких випадках є різні технічні й криміналістичні експертизи (металографічна, піротехнічна, трасологічна, дактилоскопічна й др.), обшук, огляд і допит підозрюваного. Катастрофа може бути наслідком взаємодії ряду причин. Бувають випадки, коли після катастрофи виявляються й злам шийки осі вагона, руйнування шляху й несправність гальм, неуважність машиніста й членів кондукторської бригади й ін. Це необхідно враховувати при висуванні версій.

Зіткнення поїздів

Розслідування зіткнень поїздів також починається з перевірки версій про безпосередній причині події. Типовими версіями є:

- прийом поїзда на зайнятий шлях або відправлення на зайнятий перегін;
- проїзд заборонного сигналу;
- несправності пристроїв СЦБ і зв'язку (наприклад, відмова в роботі автоматичного блокування, централізації стрілок і сигналів);
- саморозчеплення автозчепу;
- догляд вагонів на перегін або на маршрут прийому й відправлення поїзда;

- непогодженість схем електроживлення контактної мережі й ліній СЦБ і зв'язки, раптове припинення подачі електроенергії й незабезпеченість ліній резервним харчуванням. Про винуватців зіткнення можуть бути висунуті різні версії залежно від причини події. Якщо зіткнення відбулося в результаті проїзду заборонного сигналу, прийому поїзда на зайнятий шлях або відправлення на зайнятий перегін, винуватцем події може бути той або інший працівник служби руху (машиніст поїзда або його помічник, черговий диспетчер, черговий по станції, головний кондуктор, черговий по посту). Слідчі версії про винуватця у випадку зіткнення поїзда з вагонами, збіглими на перегін або на маршрут прийому й відправлення поїзда, охоплюють коло осіб, що мають відношення до маневреної роботи (керівник маневрів, черговий оператор по механізованій сортувальній гірці, працівники складальних бригад, кондуктори, члени локомотивних бригад, черговий по шляхам (паренням), черговий по станції, начальник станції, вагар, працівники локомотивного й вагонного депо й інші особи, що мали в цьому випадку відношення до складання поїздів). Якщо зіткнення відбулося в результаті саморозчеплення автозчепу, винуватцями події можуть бути зчіплювачі вагонів або працівники вагоноремонтного заводу, що випустили вагон з ремонту з дефектами автозчеплення. Первісними невідкладними слідчими діями в випадку зіткнення поїздів є: – огляд місця зіткнення, ушкоджених локомотивів і інших одиниць рухомого складу, устроїв СЦБ і зв'язки, енергопостачання, коштів огороження зупиненого на перегоні поїзда, устроїв автозчеплення й інших об'єктів залежно від конкретних обставин зіткнення рухомого складу; плану формування поїздів, журналу поїзних тілі фонограм, книг письмових попереджень, актів технічного огляду рухомого складу, документів, що відображають технічне стан устроїв енергопостачання;

- допит свідків із числа транспортних працівників відповідних служб, пасажирів і інших очевидців зіткнення;

- огляд членів локомотивної бригади, чергового поїзного диспетчера й інших працівників при наявності підозр на сп'яніння;

- слідчі експерименти з метою перевірки видимості й чутності шляхових і поїзних сигналів;

- технічна експертиза з метою дослідження коштів СЦБ і зв'язку, автозчеплення й устроїв енергопостачання;

- допит підозрюваного.

Наїзд на автогужтранспортні одиниці й сторонні предмети. В більшості випадків причиною наїзду рухомого складу на автомашини, візка, трактори, комбайни й інші саморушні одиниці є порушення водіями правил переїзду залізничної колії внаслідок алкогольного сп'яніння або в результаті злочинної самовпевненості. Наїзди можуть відбутися також через несправність переїзної сигналізації, проїзду заборонного сигналу, відсутності необхідних колійних знаків на автогужовій дорозі в районі переїзду й неправомірних дій чергового по охоронному переїзду (догляд з поста, сон на пості, сп'яніння, несвоєчасне

закриття переїзду й ін.). Причиною наїзду може бути й навмисне залишення саморушних одиниць і інших сторонніх предметів на залізничному переїзді. Залежно від установленної в ході розслідування причини наїзду висуваються й досліджуються версії про причину несправності переїзної сигналізації, відсутності колійних знаків у районі переїзду або про причину проїзду заборонного сигналу. При цьому враховуються наступні можливі припущення: переїзна сигналізація вийшла з ладу під впливом несприятливих метеорологічних умов і інших природних причин (сильний рвучкий вітер, рясний снігопад, розмиви й ін.); проїзд заборонного сигналу з'явився слідством несправності шляхів або локомотивної автоматичної сигналізації або результатом недбалості машиніста. Версії про винуватці наїзду включають, як правило, у число можливих виконавців злочину водія саморушної одиниці, машиніста поїзда, чергового по охоронному переїзду, поїзного диспетчера, сигналіста, чергового по станції. Винуватцем наїзду може бути також стороння особа. Результати перевірки вищезгаданих версій про причину й винуватця наїзду, як правило, дають підставу для побудови версій про мету й мотиви здійснення злочину. Типовими припущеннями можуть бути: недбалість, помста, алкогольне сп'яніння, хуліганські спонування, в окремих випадках - екстремістські прояви. Перевірка зазначених версій здійснюється колись усього шляхом огляду місця події, устроїв переїзної сигналізації, колійних знаків, погодинного локомотива, транспортного засобу або іншого стороннього предмета, на який був зроблений наїзд, а також документів, що характеризують технічний стан шляхової й локомотивної сигналізації, шлагбаумів і колійних знаків у районі переїзду. У невідкладному порядку провадиться також допит свідків, які опинилися в районі катастрофи. Якщо винуватцем наїзду є водій автотранспорту, необхідно докладно допитати про нього його товаришів по службі й знайомих. З метою перевірки стану водія (а в необхідних випадках машиніста поїзда) і виявлення можливих тілесних ушкоджень, отриманих у момент наїзду, рекомендується зробити їхній огляд.

Ефективним способом перевірки версій про винуватця наїзду й мотиви здійснення злочину є слідчі експерименти з метою з'ясування можливості бачити й чути відповідні шляхові, локомотивні й переїзні сигнали. Позитивні результати перевірки зазначених версій можуть бути отримані також при експертному дослідженні коштів СЦБ і зв'язку, несправний стан яких з'явилося причиною наїзду.

Ушкодження устроїв енергопостачання залізниці.

Вихід з ладу контактної мережі, що харчують ліній, постів секціонування і тягових підстанцій може привести до аварій і катастроф з важкими наслідками. При розслідуванні даних подій у першу чергу намічаються й досліджуються версії про час, причину, спосіб і знаряддя ушкодження. Версії про час ушкодження розробляються з урахуванням показань контрольних приладів на ГЕС (ГРЭС) на тягових підстанціях, графіка виконаного руху поїздів і часу виявлення даного ушкодження. Устрою енергопостачання можуть бути

ушкоджені шляхом короткого замикання в мережі, обриву проводів, вибуху, руйнування коштів релейного захисту, раптового знеструмлення живильних ліній. Обрив проводів і коротке замикання у мережі можуть бути не тільки результатом недбалості або навмисних дій злочинця, але й слідством несприятливих метеорологічних умов (зледеніння й ін.). Версії про винуватця ушкодження охоплюють досить широке коло осіб. Їм може бути черговий інженер електростанції, лінійний електрик, працівник служби електрифікації Керування залізниці, що не забезпечив погодженості схем харчування контактної мережі й ліній СЦБ і зв'язку, член ремонтної бригади, працівник служби шляхи, стороння особа. Перевірка всіх цих версій здійснюється шляхом проведення невідкладних і інших слідчих дій і оперативно-розшукових заходів: огляду ушкоджених устроїв енергопостачання, коштів релейного захисту, відповідних постів секціонування й тягової підстанції, а також документів, що відображають технічний стан устроїв енергопостачання, СЦБ і зв'язку. Важливе значення мають допити свідків із числа очевидців ушкодження, працівників служби електрифікації дороги, інженерно-технічного персоналу ГЕС (ГРЭС), членів ремонтної бригади, працівників служби шляхи, СЦБ і зв'язку, членів локомотивної й кондукторської бригад, а також технічна й криміналістична експертизи.

Накладення на шлях сторонніх предметів

Це правопорушення завжди, за винятком випадків дитячої витівки, носить навмисний характер. Розслідування починається з висунування й перевірки версій про час, винуватця, мету й мотиви накладення. Версії про час накладення на шлях сторонніх предметів будуються з урахуванням часу проходження по даному перегоні останнього поїзда й часу виявлення накладення. При розробці й перевірці версій про мету й мотиви накладення ураховується, що цей злочин відбувається з хуліганських спонукань, з метою пограбування пасажирів, за мотивами мести, а іноді в порядку прояву показної пильності з корисливою метою (одержання премії й т.п.). В якості первісних невідкладних слідчих дій для перевірки вищевказаних версій проводяться огляд місця накладення, що оточує місцевості і самих накладених предметів: допит свідків (очевидців, шляхових обхідників, ремонтників, жителів прилеглих населених пунктів); огляд і впізнання підозрюваного, перевірка його показань на місці, а також експертиза виявлених слідів ніг, рук і речовин (наприклад, мазуту), що залишилися на підозрюваному і його одязі при накладенні їм на шлях шпал, рейкових ланок і інших предметів.

Навмисне руйнування рейкового шляху й шляхових споруджень

Особливістю планування розслідування в цих випадках, як і при накладенні на шлях сторонніх предметів, є те, що порушенню кримінальної справи не передуює службове розслідування. Підкреслюючи навмисний характер цього злочину, не треба однак виключати, що в результаті технічних дефектів і відсутності належного нагляду за станом рейкового шляху, можливо, наприклад, само розкручування гайок на болтах, скріпні рейкові ланки, і вплив

інших випадкових причин. Оскільки навмисний характер руйнування очевидний, розслідування починається з перевірки версій про час і знаряддя руйнування. Час руйнування, як і в попередньої ситуації, визначається в межах між моментом виявлення зруйнованої ділянки шляху й часом проходження по ньому останнього поїзда. Про знаряддя руйнування спочатку висувуються звичайно дві типові версії: а) руйнування шляху зроблене із застосуванням залізничних інструментів суворої звітності (костильна лапа, гайковий ключ і ін.); б) руйнування зроблено за допомогою інших знарядь. Використовуючи результати перевірки зазначених версій, можна висунути обґрунтовані версії про винуватця. Передбачається, що винуватцем руйнування може бути той або інший працівник служби шляхи, в частковості, особа, що має доступ до інструментів суворої звітності, або стороння особа, що викрала ці інструменти або скористувалася іншими знаряддями руйнування. Для перевірки версій про час, знаряддя й винуватця руйнування необхідно в першу чергу оглянути місце руйнування, виявлені речові докази (болти, гайки, рейкові накладки, вийняті зі шпал милиці, знаряддя руйнування й ін.) і місце зберігання залізничних інструментів суворої звітності. Треба також у невідкладному порядку допитати як свідків очевидців злочину, осіб, що зайшли місце руйнування, ремонтників і ін., зробити обшук в квартирі підозрюваного, оглянути його, пред'явити для впізнання й допитати. Проводяться також слідчі експерименти з метою визначення часу, необхідного для того, щоб зробити дане руйнування, визначення можливості здійснити це руйнування однією особою й перевірки видимості в певних умовах на місці руйнування. У випадку виявлення знаряддя руйнування, вийнятих зі шпал милиць, гайок, болтів і накладок, слідів ніг і рук злочинця, а також часток маслянистих речовин на його тілі й одязі призначається відповідно трасологічна, дактилоскопічна й хімічна експертизи. Огляд місця події. На місці катастрофи в першу чергу повинні бути оглянуті предмети, які швидко втрачають свої первісні властивості або можуть бути навмисне видозмінені (гальмові колодки для визначення ступеня їх нагріву, стоп-крани й (кінцеві крани гальмової системи, прилади управління локомотива й ін.). У випадку руйнування шляху й сходу рухомого складу спочатку оглядається верхня будова зруйнованого шляху, ушкоджені вагони й локомотив, потім інші одиниці рухомого складу й другий шлях. Огляд починається з тих ділянок, звідки ведуться роботи по відбудові руху поїздів. Відзначаються послідовність розташування в складі поїзда вагонів і цистерн, габарити вантажу, що перебуває на відкритих платформах, стан його кріплення й інші ознаки, що характеризують правильність формування поїзда й навантаження вантажу на платформи. При огляді ділянки шляхи фіксуються: 1) стан рейок, скріплень, шпал, баласту, земляного полотна й шляхових споруджень; 2) розширення або звуження шляху, перекося, кути, викрадення або викиди колії, відхилення за рівнем і інші дефекти, що можуть бути причиною катастрофи; 3) виявлені на шляху сторонні предмети, частини вантажу, деталі гальмової системи вагонів і локомотива, що можливо впали на шлях і стали причиною катастрофи; 4) профіль, план шляху й видимість

шляхових сигналів. Необхідно зробити огляд і проміри шляху для встановлення відхилень від норми по шаблону й рівню на відстані не менш 500 метрів в обидва боки від місця катастрофи. При огляді рейок фіксуються їхній тип, маркування, величина температурних зазорів у стиках, кількість і стан скріплень, конструкція накладок, щільність прилягання подошви рейки до підкладок, ступінь бічного й вертикального зносу рейок, дефекти (злами, тріщини, вибою й ін.). Огляд шпал припускає виявлення їхньої кількості на ділянці катастрофи й придатності до експлуатації. Відзначається відстань між шпалами, наявність тріснутих, гнилих, отрясних і осілих шпал, ступінь їх зношеності, а також чи міцно вони тримають милиці. Відносно баласту й земельного полотна в протоколі огляду вказується товщина й склад баластового шару, наявність осідань, безодень, зсувів, розріджень і так названих баластових корит. Огляд локомотива й вагонів проводиться з метою визначення стану ходових частин, приладів керування, гальмовий системи, сигналізації, зчіпних, тягових і ударних приладів. У першу чергу звичайно оглядаються вагони, які першими зійшли з рейок, а потім локомотив і інша частина рухомого складу. Фіксується розташування локомотива й вагонів, відзначається, які вагони зійшли з рейок, де перебувало місце сходу, яке відстань вони пройшли по шпалах і баласту, яке положення колісних пар вагонів, що зійшли (перебувають усередині колії або зовні) і які частини рухомого складу відсутні. У випадку сходу вагонів хвостовий або середньої частини поїзда необхідно ретельно оглядати не що тільки зійшли з рейок вагони, але й вагони головної частини поїзда, тому що несправність того або іншого головного вагона могла викликати ушкодження шляху або падіння на шлях вантажу або деталей рухомого складу без сходу з рейок самого несправного вагона. При огляді ходових частин установлюються їх точні розміри, стан осей, підшипників, спиць, кронштейнів, букс, буксових рам і ресор. Відзначається наявність вибоїв і зношування гребеня бандажа із вказівкою їх форми й розмірів. Огляд гальмової системи має на меті з'ясувати, чи застосовувалося гальмування в аварійній обстановці, які його результати, чи могли локомотивна й кондукторська бригади своєчасним включенням гальм запобігти катастрофі і які причинам недостатнього гальмового ефекту. Звертає увагу на стан гальмових колодок, ступінь їх нагріву, стан автогальмових рукавів і їхніх з'єднань, кількість і положення стоп-кранів у вагонах, показання манометра і його справність, положення ручки крана машиніста, стан насоса, що подає повітря в автогальмову магістраль, наявність вологи в головних повітряних резервуарах, положення кранів автогальмової магістралі. Варто мати на увазі, що іноді кінцеві крани перекривають уже після катастрофи, щоб ухилитися від відповідальності за несвоєчасну зупинку поїзда. При огляді гальмовий системи повинне бути зроблене, коли є можливість, випробування гальм з фіксацією показань манометра. При огляді приладів керування локомотива фіксується положення рукоятки крана машиніста, контролера й реверса, відзначається, чи справно діють прилади, чи не мають яких-небудь дефектів. Шляхом огляду системи поїзної сигналізації й автостопа вивчається

стан світлових сигналів поїзда, їхнє розташування й видимість, справність звукової сигналізації, стан прожектора локомотива, дальність його висвітлення, справність автостопа. Завданням огляду устроїв СЦБ і зв'язку є перевірка їхнього технічного стану й правильності використання при русі поїздів, що потерпіли катастрофа. Фіксуються система залежності стрілок і сигналів на даній секції, стан блока-апарата, пульта централізації, табло, стан і положення вхідних, вихідного або відповідного прохідного світлофора в районі катастрофи, видимість сигналів с певних крапок, відстань від вхідного (прохідного) сигналу до місця катастрофи, стан живильних ліній СЦБ і зв'язку.

У необхідних випадках проводиться випробування устроїв СЦБ і зв'язку. Виїмка й огляд документів. Під час катастроф і аварій, що супроводжуються руйнуваннями рухомого складу, шляху й інших споруджень, нерідко знищуються речові докази, втрачаються ознаки, які свідчать про причину й обставини події. Відомості про цих втрачених ознаках можуть зберігатися в різних залізничних документах, які здобувають особливе значення при розслідуванні сходів і зіткнень рухомого складу, наїздів на сторонні предмети й ушкодження устроїв енергопостачання, СЦБ і зв'язку. Успішному використанню документів при розслідуванні катастроф сприяє те, що функціонування залізничного транспорту, діяльність його служб і стан технічних коштів знаходить висвітлення у відомчих інструкціях, правилах технічної експлуатації й інших документів установленої форми, які допомагають слідству відновити обстановку, що передувала катастрофі. Такими документами є: акт і інші матеріали службового розслідування катастрофи (аварії) в оригіналах; технічно-розпорядницький акт станції (роздільного пункту); журнал і розклад руху поїздів; графік виконаного руху поїздів; книги письмових дозволів головному кондуктору поїзда; журнали поїзних телефонограм: книга вказівок ревізора по безпеці руху про стан і ремонт шляхи, вагонів, локомотивів, устроїв СЦБ і зв'язку; акти й доповідні записки ревізорів про виявлений при інспектуванні дефектах, що загрожують безпеці руху; книги з записами про ремонт локомотива; книги зауважень машиністів (ведуться в локомотивному депо); журнал огляду шляхів, стрілочних переводів, устроїв СЦБ і зв'язку; книги письмових попереджень про несправність шляху, коштів СЦБ і зв'язку, підвісної контактної мережі й інших устроїв: акти перевірок і доповідні записки посадових осіб щодо виявлених недоліків в організації руху поїздів, роботі локомотивного й вагонного депо й інших служб; письмові пояснення посадових осіб, що мають відношення до тому ділянці дороги, де відбулася катастрофа або аварія; довідки про включені в поїздах автогальмах; документи, що ставляться до формування поїзда, розподілу в поїзді й вагонах вантажу, його габаритах і вазі; акт про усуненні ушкоджень, зробленому відбудовним поїздом; викопіювання з поздовжнього профілю й горизонтального плану станції або ділянки шляху з нанесеними на них устроями, що забезпечують безпечний рух поїздів; інші документи, що характеризують стан залізничної техніки і діяльність транспортних служб на

ділянці катастрофи. Слідчий експеримент. По розглянутих справах, крім зазначених вище, слідчі експерименти проводяться для перевірки можливості здійснення тих або інших дій у певних умовах, визначення правильності взаємодії внутрішньостанційного зв'язка зі стрілочними переводами, шляхової сигналізації з блоком-апаратом при підготовці маршруту, для досвідченої перевірки дії стоп-крана, гальмової системи на даній ділянці шляху, локомотивної й шляхової сигналізації, системи керування локомотивом і т.д. При проведенні такого роду слідчих експериментів у них беруть участь відповідні фахівці залізничного транспорту. Якщо для рішення зазначених питань потрібні спеціальні пізнання, проводиться не слідчий експеримент, а експертиза. Експертиза. Характерної для справ про залізничні катастрофи є технічна експертиза в різних її різновидах. Предметом судово-технічної експертизи є найчастіше питання про причину катастрофи (аварії). Він може бути поставлений перед експертизою в загальній формі (про причину катастрофи, сходу поїзда або зіткнення рухомого складу), а при наявності необхідних даних це питання доцільно сформулювати в конкретній формі: чи є катастрофа (аварія) слідством тої або іншої несправності шляху, стрілочного переводу, устроїв СЦБ і зв'язку, неправильного формування поїзда, несправності ходових частин локомотивів або вагонів. Судово-технічна експертиза розв'язує питання про технічний стані шляху й рухомого складу, коштів СЦБ і зв'язку, енергопостачання й інших устроїв, а також які несправності виявлені в цих устроях, чому вони виникли, яка ступінь їхньої небезпеки для руху поїздів, могли чи вони бути причиною катастрофи й викликати наслідки, що наступили. Крім того, можуть бути поставлені питання: чи правильно був складений технічно-розпорядницький акт станції, організований рух поїздів на даній ділянці або маневровій роботі на даній станції; чи відповідали дії тої або іншої особи (машиніста, поїзного диспетчера й ін.) правилам технічної експлуатації: які правила безпеки руху й експлуатації транспорту були порушені; чи не могли ці порушення стати причиною події. Експертиза дозволяє також багато інших питань технічного порядку. Судово-хімічна експертиза, призначувана для дослідження палива, пально-мастильних матеріалів, фарб і різних рідин, визначає хімічний склад речовин і їхню групову приналежність. Для відповіді на питання про якість і структуру металу тих або інших деталей (рейки, зламані осі вагона та ін.), а також для визначення однорідності або неоднорідності металу призначається металографічна експертиза. При наявності людських жертв і потерпілих проводиться також судово-медична експертиза, основним завданням якої є рішення питання про причину й час настання смерті, а також виявлення на трупі тілесних ушкоджень, не пов'язаних з катастрофою й заподіяних, можливо, до того, як воно відбулося. Судово-медичний огляд потерпілих проводиться також з метою визначення характеру ваги тілесних ушкоджень. Правильне рішення цього питання має значення не тільки в плані вивчення обставин події, але й дозволу питання про цивільному позові. Судово-медична експертиза підозрюваного (зі складу локомотивної бригади) проводиться з метою виявлення ознак

алкогольного сп'яніння. Допит свідків і потерпілих. Свідками по справах про катастрофи можуть бути працівник залізничного транспорту, пасажир й інші особи, окремий обставини, що спостерігали, події. При розслідуванні таких подій, як сходи рухомого складу, зіткнення поїздів, наїзди на сторонні предмети, слідчий орієнтується насамперед на першу групу свідків, тому що вони, маючи відповідні професійні знання і досвід, здатні повніше й точніше охарактеризувати окремі обставини, пов'язані з роботою транспорту, станом рухомого складу, шляхового господарства й організацією руху поїздів. При допиті свідків і потерпілих із числа пасажирів необхідно враховувати їх психічне стан у момент події, несподіванка й швидкоплинність події. Умови роботи залізничного транспорту й необхідність найшвидшого відновлення перерваного руху поїздів зобов'язує слідчого проводити допит цих свідків у невідкладному порядку, безпосередньо на місці події, щоб не виникли потім труднощі їхнього пошуку.

При допиті учасників ліквідації наслідків катастрофи (працівників відбудовного поїзда, ремонтної бригади й ін.) виявляється первісна обстановка на місці події, фіксуються всі зміни, які були внесені в неї до прибуття слідчого в результаті відбудовних робіт, звертається увага на те, які речовинні докази, де й у якому стані були виявлені при ліквідації наслідків катастрофи. Допит підозрюваного й обвинувачуваного. Підозрюваного (обвинувачуваного) із числа працівників залізничного транспорту допитують насамперед з питань, що стосується його службових обов'язків, причетності до події, рівня технічної підготовки, стану здоров'я, графіка роботи, часу відпочинку перед тим, як він заступив на пост, а також поводження й конкретних його дій у момент катастрофи. З'ясування цих питань часом позбавляє підозрюваного (обвинувачуваного) підстав посилатися на свою недостатню кваліфікацію, хворобливий стан і т.п. у випадках, коли він навмисне порушив правила безпеки руху. Підозрюваний з числа поїзної бригади докладно допитується про швидкість руху поїзда, світлових і звукових сигналах, які він чув або бачив, про заходи для приведення в дію гальмової системи й інших устроїв, що забезпечують безпечний рух поїзда. Для одержання від обвинувачуваного (підозрюваного) правдивих показань слідчий використовує результати огляду місця події документи, показання свідків і потерпілих, висновку експертиз і інших доказів.

Список джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості ВР України. – 1996. – № 30. – с. 141.
2. Кодекс законів про працю України. від 10.12.1971 № 322-ХІІ із змінами.
3. Закон України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року N 2694-ХІІ, в редакції Закону N 229-IV від 21.11.2002. // Відомості ВР України. – № 2. – С. 10.
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р. № 1105-ХІV зі змінами та доповненнями від 21.12.2000 р. № 2180 // Відомості ВР України. – 1999. – № 46–47. – С. 403.
5. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» 18.01.2001 р.
6. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці (МОП) № 184 про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві» № 1286-VI.
7. НПАОП 00.0-6.02-04. Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2011р. № 1232.
8. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 270 від 22.03.2001 р.
9. Порядок ідентифікації та обліку об'єктів підвищеної небезпеки. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.02. № 956.
10. Положення про порядок розслідування нещасних випадків, що сталися під час навчально-виховного процесу в навчальних закладах. Затв. наказом МОН України № 616 від 31.08.2001 р.
11. Інструкції про порядок розслідування, ведення обліку нещасних випадків в органах і підрозділах МНС України. Затв. наказом МНС України № 540 від 18.08.2006 р.
12. Форма статистичної звітності №7-ТНВ (Звіт про травматизм на виробництві). Затверджена наказом Держкомстату України від 14.08.2002 р. № 309.
13. Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 7-тнв (річна) "Звіт про травматизм на виробництві у 20__ році". Затв. наказом Держкомстату України № 351 від 15.09.2009 р.
14. Про затвердження форм звітності з питань охорони здоров'я та інструкцій щодо їхнього заповнення. Затв. наказом МОЗ України № 378 від 10.07.2007 р.
15. ГОСТ 12.0.003-74 “Небезпечні та шкідливі виробничі фактори. Класифікація”.

16. Класифікатора № 6. Затверджений наказом МОЗ України № 31 від 10.02.1998 р.
17. Кундиев Ю.И., Чернюк В.И., Витте П.Н. Изучение профессионального риска на Украине // Медицина труда и промышленная экология. – 1999. – № 4. – С. 6–9.
18. Ершова М.А., Белашова И.Г. Профессиональная заболеваемость в сельском хозяйстве Украины // Сб. Гигиена труда. – Вып. 31. – 2000. – С. 32–39.
19. Борисполец Ю. Контроль за безпекою посилюється // Охорона праці. – 2002. — № 6. – С. 23–24.
20. Безпека праці // Охорона праці. – 2002. – № 6. – С. 21.
21. Луньов С. Повертайся з роботи живий // Охорона праці. – 2002. – № 6.– С. 5–7.
22. Карнаух М., Беднарик О., Галабурда Л., Сухомлин М. Автоматизована система обліку «Профзахворюваність» // Медицина праці. – 2000. – № 10. – С. 36–37.

Навчальне видання

Методичні вказівки
до практичних занять
з дисципліни

**РОЗСЛІДУВАННЯ, ОБЛІК І АНАЛІЗ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ,
ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ТА АВАРІЙ**

*(для студентів 4 курсу денної форми навчання
напряму підготовки 6.170202 – Охорона праці)*

Укладачі **ТРЕТЬЯКОВ** Олег Вальтерович
ТКАЧЕНКО Ірина Олександрівна

Відповідальний за випуск *Г. В. Фесенко*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання *І. О. Ткаченко*

План 2014, поз. 531 М

Підп. до друку 13.10.2014
Друк на ризографі
Тираж 50 пр.

Формат 60x84/16
Ум. друк. арк. 2,3
Зам. №

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4705 від 28.03.2014 р.